

Potencjał wytwórczy gospodarstw rolniczych a ich dochody

Rolnicy z pewnością zastanawiają się nad przyszłością swoich gospodarstw i warunkami życia rodziny. Szukają odpowiedzi na pytania od czego to zależy. Pytają m.in., w jakim stopniu potencjał wytwórczy gospodarstwa rolniczego warunkuje jego dochody? Jak poziom uzyskiwanych dochodów wpływa na inwestycje i przez to determinuje możliwości rozwojowe gospodarstwa? Wreszcie wiele osób przed podjęciem życiowej decyzji może stawiać bardzo wymagające pytanie: Jaki potencjał gospodarstwa rolnego daje młodym ludziom szansę na przyzwoity poziom życia?¹

Dawniej potencjał wytwórczy gospodarstw rolniczych dobrze charakteryzowała wielkość obszarowa. Ilość i jakość ziemi decydowała o wynikach. W miarę różnicowania się sposobów i kierunków produkcji znaczenia nabiera wielkość produkcji, która w niektórych typach rolniczych gospodarstw mniej zależy od obszaru, a bardziej od przetwarzania pozyskiwanych z zewnątrz środków produkcji (np. pasz). Potencjał wytwórczy bywa też charakteryzowany liczbą osób pracujących, wielkością stada zwierząt, wartością majątku czy wielkością ekonomiczną.

Wielkość ekonomiczna, będąca jednym z podstawowych kryteriów klasyfikacji gospodarstw rolniczych w UE, bazuje na tzw. standardowej wartości produkcji, tj. średniej z 5 lat wartości produkcji dla danego produktu w danym regionie. Powierzchnia upraw i liczba zwierząt w gospodarstwie pomnożona przez wskaźniki standardowej produkcji daje wielkość ekonomiczną, która najlepiej opisuje potencjał wytwórczy oraz organizację produkcji z perspektywy wyników gospodarowania.

Często też przyjmuje się, że produkcja rolnicza jest funkcją angażowania czterech czynników wytwórczych, tj. ziemi, pracy wykonawczej, kapitału oraz pracy zarządczej (organizacji) (rys. 1).

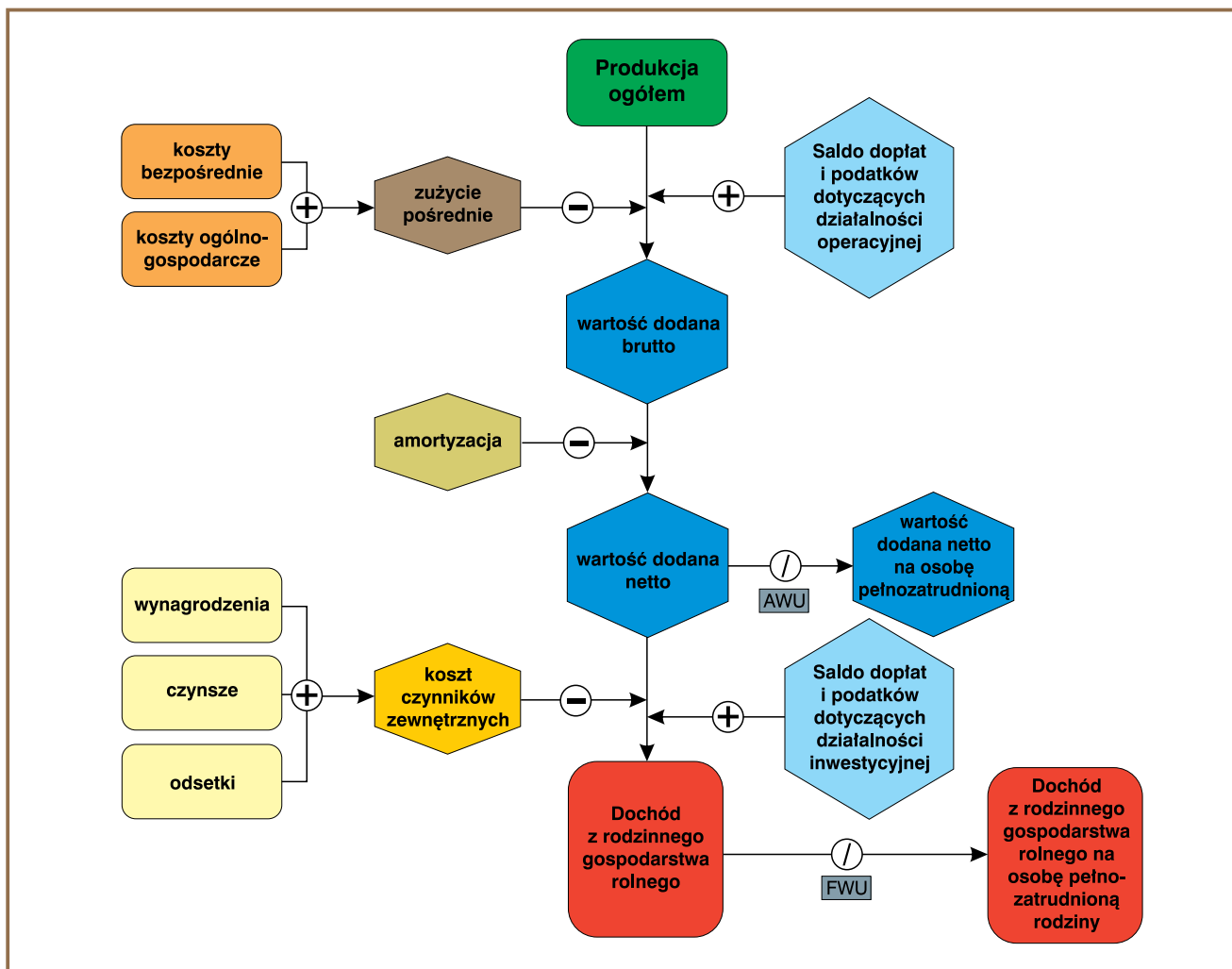
Ekonomiści przyjmują, że celem prowadzenia gospodarstwa rolniczego jest uzyskiwanie wysokich i nie ulegających gwałtownym wahaniom z roku na rok dochodów, rozumianych jako różnica wartości produkcji i kosztów. Schemat obliczania dochodu w rodzinnym gospodarstwie rolniczym według standardu unijnego (FADN) jest bardziej złożony. Od wartości produkcji (roślinnej, zwierzęcej i in.) należy odjąć koszty bezpośrednie (np. materiału siewnego, nawozów, środków ochrony roślin, pasz) i ogólnogospodarczych (np. paliw, części zamiennych) oraz skorygować o saldo dopłat i podatków do działalności operacyjnej, aby wyliczyć wartość dodaną brutto (GVA). Wielu rolników styka się z tą kategorią ekonomiczną przygotowując wnioski w ramach projektów unijnych. Po odjęciu amortyzacji wyliczamy wartość dodaną netto, z której musimy opłacić koszty czynników zewnętrznych (odsetki, czynsze dzierżawne, koszty pracy najemnej). Po korekcie o saldo dopłat i podatków do działalności inwestycyjnej otrzymujemy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (rys. 2).

Wypracowany dochód wraz z amortyzacją (ten niepieniężny umowny koszt zużycia środków trwałych pozostaje w dyspozycji zarządzającego) jest rozdysponowywany na umowną opłatę pracy własnej i spłatę rat kredytów, a pozostająca reszta to nadwyżka na samofinansowanie

Rys. 1. Produkcja rolnicza jako funkcja czterech czynników wytwórczych

¹ – Taki tytuł nosił zamawiany wykład na posiedzeniu Społecznej Rady Doradztwa Rolniczego przy KPODR w Minikowie 10.04.2018 r. Artykuł jest fragmentem tego wystąpienia.

Rys. 2. Schemat wyliczenia dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w europejskim systemie zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (FADN)

Źródło: http://fadn.pl/wp-content/uploads/2018/03/SRWaz_2016_www.pdf

inwestycji. Rozdysponowanie funduszy na dom i inwestycje w gospodarstwie jest suwerenną decyzją rodziny, jednak przy trwale niskich dochodach może brakować środków na chociaż minimalny standard życia, nie mówiąc o inwestycjach.

Ze względu na dostępność i wiarygodność analizę dochodów przeprowadzono na danych dla regionu FADN 790 Wielkopolska i Śląsk (kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, opolskie, dolnośląskie) dla lat 2010–2015. Poziom dochodu na osobę zależał od wielkości ekonomicznej, co było oczywiście powiązane z wielkością obszarową, liczbą utrzymywanych zwierząt czy wartością aktywów. Gospodarstwa z największej, szóstej klasy wielkości ekonomicznej (ES_6) to wielkoobszarowe przedsiębiorstwa rolne bazujące na najmniejszej sile

robotczej. Odbiegają one znacznie od pozostałych grup pod względem zatrudnienia, obszaru, wielkości stada zwierząt i wartości majątku. Liczba reprezentowanych gospodarstw tej grupy w regionie 790 w badanym okresie wynosiła 650–850. Była to jedyna grupa gospodarstw, dla której w badanym okresie dochód na osobę pełnozatrudnioną rodziny rósł. W pozostałych klasach wielkości ekonomicznej w badanym okresie dochód na osobę pełnozatrudnioną rodziny malał, szczególnie wysoki relatywny spadek (o około 50%) dotknął gospodarstwa bardzo małe (ES_1) (tab. 1).

Poziom dochodu na osobę pełnozatrudnioną rodziny powyżej przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w latach 2010–2015 zapewniały gospodarstwa z trzech największych klas (ES_6, ES_5, ES_4).

W gospodarstwach z klasy trzeciej (ES_3) dochód na osobę od 2013 r. zrównał się z wynagrodzeniami w gospodarce i dalej malał, podczas, gdy te ostatnie systematycznie rosły. Gospodarstwa tej grupy użytkowały 26–30 ha użytków rolnych (UR), utrzymywały 23–27 szt. przeliczeniowych zwierząt (LU) i systematycznie zwiększały wartość aktywów z ok. 550 tys. do 1 167 tys. zł. Niestety, ich dochody po 2012 r. uległy załamaniu. Należy przypuszczać, że w kolejnych latach gospodarstwa te będą za małe, aby zapewnić wystarczające dochody. Wobec obserwowanych procesów, prawdopodobnie graniczną wielkość potencjału wytwórczego pozwalającą na parytetowe dochody reprezentuje dzisiaj czwarta klasa wielkości (ES_4) (ok. 45 ha UR, 44 szt. LU i niecałe 2 mln zł wartości aktywów) (rys. 3, tab. 1).

Tabela 1. Wybrane charakterystyki potencjału wytwórczego a poziom dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pracy własnej (SE430) w zależności od wielkości ekonomicznej (ES) w regionie FADN 790 Wielkopolska i Śląsk w latach 2010–2015

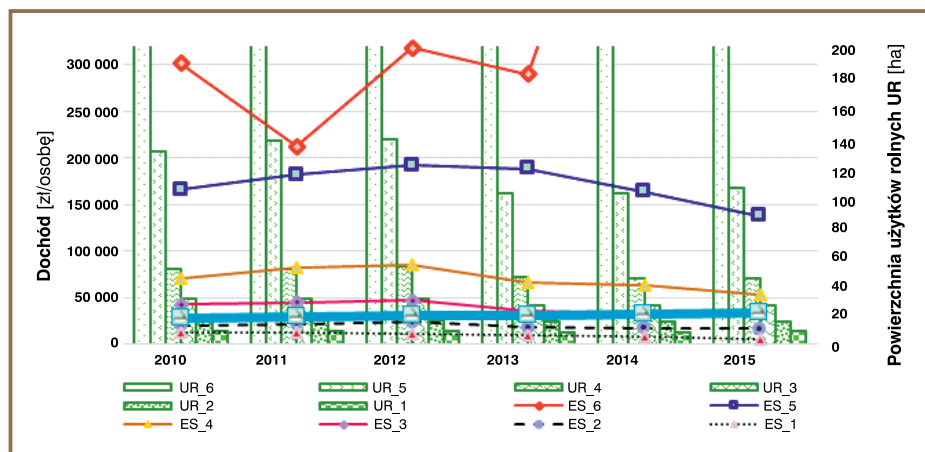
Rok	Liczba reprezentowanych gospodarstw SYS02	Wielkość ekonomiczna [Euro] SE005	Pracujący ogółem [osób przelicz. AWU] SE010	Pow. użytków rolnych UR [ha] SE025	Liczba zwierząt przelicz. [szt. LU] SE080	Wartość aktywów [tys. zł] SE436	Dochód z rodzin. gosp. rolnego [tys. zł/osobę] SE430
Bardzo małe (2 000 ≤ Euro < 8 000) ES_1							
2010	48 100	6 296,56	1,24	8,57	3,68	142,47	12,56
2011	48 100	6 102,19	1,23	8,72	3,60	170,16	12,27
2012	48 101	6 182,75	1,26	9,15	3,47	175,49	11,49
2013	45 120	6 578,35	1,17	8,26	2,45	152,15	9,75
2014	45 121	6 540,00	1,17	7,86	2,36	367,18	7,86
2015	45 120	6 645,72	1,13	8,60	2,40	389,46	6,05
Małe (8 000 ≤ Euro < 25 000) ES_2							
2010	82 740	15 180,36	1,58	15,75	10,71	264,69	20,27
2011	82 750	15 109,69	1,59	15,81	10,64	314,26	21,80
2012	82 741	15 104,81	1,59	16,22	10,76	337,19	23,60
2013	72 771	16 783,69	1,53	15,08	9,00	327,76	18,13
2014	72 780	16 718,63	1,50	14,97	8,96	632,00	17,07
2015	72 780	16 875,42	1,49	15,07	9,23	654,26	16,45
Średnio małe (25 000 ≤ Euro < 50 000) ES_3							
2010	30 290	36 341,99	1,91	30,07	26,87	547,65	42,51
2011	30 291	36 374,77	1,93	30,20	26,71	650,68	44,59
2012	30 290	36 161,45	1,90	30,65	26,70	685,12	47,22
2013	32 181	36 479,12	1,86	26,18	22,99	614,74	35,69
2014	32 180	36 894,36	1,85	25,85	23,29	1 143,39	33,50
2015	32 180	36 639,52	1,83	25,83	23,26	1 165,85	34,27
Średnio duże (50 000 ≤ Euro < 100 000) ES_4							
2010	10 010	68 406,89	2,32	50,65	48,71	968,07	70,33
2011	10 011	68 590,78	2,38	50,35	48,80	1 138,38	81,61
2012	10 010	69 292,46	2,40	52,22	49,84	1 203,68	85,80
2013	14 331	70 140,92	2,29	44,72	43,55	1 117,16	66,79
2014	14 330	69 961,71	2,26	44,08	43,69	1 903,26	62,68
2015	14 330	70 535,54	2,24	44,05	43,82	1 948,82	52,49
Duże (100 000 ≤ Euro < 500 000) ES_5							
2010	4 010	170 885,62	4,36	129,22	106,29	2 189,55	165,95
2011	4 020	172 493,18	4,54	136,28	105,69	2 596,16	182,13
2012	4 010	170 549,33	4,47	137,66	104,78	2 795,70	192,19
2013	6 141	173 965,99	3,93	101,31	97,86	2 515,84	188,57
2014	6 140	183 168,35	4,49	101,06	99,90	3 924,80	164,12
2015	6 141	182 308,25	4,52	105,08	95,62	3 962,42	137,94
Bardzo duże (Euro ≥ 500 000) ES_6							
2010	650	1 733 368,34	58,75	1 486,14	1 004,21	20 302,10	301,61
2011	650	1 555 622,84	55,99	1 380,78	965,71	19 649,96	212,61
2012	650	1 519 475,56	52,61	1 234,04	1 000,86	20 481,94	318,55
2013	850	2 438 613,18	63,24	1 726,43	1 476,88	33 797,81	290,07
2014	841	1 232 473,11	33,48	1 000,45	626,43	16 810,95	643,82
2015	851	1 227 930,34	34,24	981,60	650,70	17 544,85	715,11

Źródło: oblicz. własne na podst. FADN 2017, SzerCzas-FADN_REG-WAZ-FADN-UE-NORM_20170810. Tryb dostępu: http://fadn.pl/publikacje/szeregiczasowe/#kotwica_szerczas, data dostępu 14.09.2017 r.

Podsumowanie

Poziom dochodu na osobę pełnoetatową rodziny powyżej przeciętnej wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w latach 2010–2015 zapewniały w naszym regionie gospodarstwa z trzech największych klas

wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach z klasy trzeciej dochód na osobę od 2013 r. zrównał się z wynagrodzeniami w gospodarce i dalej malał, podczas gdy te ostatnie systematycznie rosły. Gospodarstwa tej grupy użytkowały 26–30 ha użytków rolnych,

Rys. 3. Poziom dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pracy własnej (SE430) w zależności od wielkości ekonomicznej (ES) w powiązaniu z wielkością obszarową (UR) w regionie FADN 790 Wielkopolska i Śląsk w latach 2010–2015 oraz wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej

Źródło: obliczenia własne na podst. FADN 2017, SzerCzas-FADN_REG-WAZ-FADN-UE-NORM_20170810. Tryb dostępu: http://fadn.pl/publikacje/szeregi-czasowe/#kotwica_szerczas, data dostępu 14.09.2017 r.

utrzymywały 23–27 szt. przeliczeniowych zwierząt i systematycznie zwiększały wartość aktywów z około 550 tys. do 1 200 tys. zł. Niestety, ich dochody po 2012 r. uległy załamaniu. Należy przypuszczać, że w kolejnych latach gospodarstwa te będą za małe, aby zapewnić wystarczające dochody. Wobec obserwowanych procesów, prawdopodobnie graniczną wielkość potencjału wytwórczego pozwalającą na parytetowe dochody reprezentuje dzisiaj czwarta klasa wielkości (około 45 ha UR, 44 szt. przeliczeniowych zwierząt i niecałe 2 mln zł wartości aktywów). Należy jednak pamiętać o przestrodze ekonomisty rolnego i działacza społecznego okresu międzywojennego prof. **Stefana Moszczeńskiego** – *Nie ma tak dobrych warunków produkcji rolniczej, w których zły zarządzający uzyskałby dobre wyniki.*

dr inż. Tadeusz Sobczyński
Kujawsko-Pomorski Ośrodek
Doradztwa Rolniczego
Fot. W. Janiak

Restrukturyzacja małych gospodarstw

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa ogłosiła, że **od 18 czerwca do 17 lipca** będzie można składać wnioski w oddziałach regionalnych ARiMR o przyznanie pomocy w ramach działania „Restrukturyzacja małych gospodarstw”.

Forma, wysokość i przeznaczenie pomocy

Wsparcie na „Restrukturyzację małych gospodarstw” finansowane jest z budżetu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Dotychczas przeprowadzone zostały dwa nabory wniosków o taką pomoc, w tym jeden dla rolników objętych afrykańskim pomorem świń.

Wsparcie na „Restrukturyzację małych gospodarstw” ma charakter **bezwrotnej premii o wysokości 60 tys. zł** (jednak nie więcej niż równowartość 15 000 euro) wypłacanej w dwóch ratach. Po wydaniu decyzji o przyznaniu pomocy rolnik otrzymuje 80% premii, a po zrealizowaniu biznesplanu pozostałe 20%.

Przyznawana premia **musi zostać przeznaczona** na prowadzoną

w gospodarstwie działalność rolniczą lub przygotowanie do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie w kwocie stanowiącej co najmniej 100% kwoty pomocy, przy czym inwestycje w środki trwałe muszą stanowić wartość równą co najmniej 80% kwoty pomocy.

Zmiany w porównaniu do 2017 r.

Aby umożliwić większej liczbie rolników skorzystanie z premii w tegorocznym naborze **złagodzone niektóre kryteria** przyznawania tego wsparcia w porównaniu z poprzednimi naborami. W tym przypadku chodzi o skrócenie okresu podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników. W tegorocznym naborze wystarczy by rolnik był ubezpieczony w pełnym zakresie, nieprzerwanie, przez

co najmniej **2 miesiące** poprzedzające miesiąc złożenia wniosku o przyznanie pomocy oraz by w **okresie 12 miesięcy** poprzedzających miesiąc złożenia wniosku o przyznanie pomocy nie prowadził działalności potwierdzonej wpisem do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej.

Bez zmian pozostały inne kryteria ubiegania się o pomoc np. wymagana powierzchnia gospodarstwa – jego minimalna wielkość to 1 ha czy wielkość ekonomiczna gospodarstw – mniejsza niż 10 tys. euro.

Rolnik zobowiązany jest również, tak jak w poprzednich naborach, do **przygotowania biznesplanu i zrealizowania go**. Złożone wnioski zostaną poddane ocenie i zostaną im **przydzielone punkty** na podstawie kryteriów wyboru operacji, a suma uzyskanych punktów będzie decydowała o kolejności przysługiwania pomocy.

Źródło: ARiMR
Justyna Kryger
Kujawsko-Pomorski Ośrodek
Doradztwa Rolniczego